

Berentés Tamás

NYOLC ÉV A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN



A szerző háborús regényének nyolcadik része

Az, aki nékem Ivanov történetét elmondotta, annak egykori rabtársa, barátja volt. Ő a következő tanulságot vonta le maga és mások épülésére: Ivanov akkor járt volna el helyesen, ha a gyereket megöli. Akkor ez nem tudta volna őt elárulni. A barátja erre nem gondolt, vagy ha igen, akkor ezt megcselekedni nem volt képes. Ez aztán vesztét is okozta.

De térjünk vissza most személyes sorsomhoz.

Azóta is a kisvasúti síneket járom, viszonylag jónak mondható a sorsom. Összeszokott a kis létszámú csapat, válogatott emberek. Sokszor egy egész napot is kínlódunk, ha mozdonyt kell a sínre tenni. Ez igen bonyolult eljárás. Ekekkel, emelőrudakkal, csigákkal, kötelekkel bizony nehezen megy. Ráadásul ilyenkor a pálya is súlyosan rongálódik. Szerencsénkre ez ritkán fordul elő.

Hetek, hónapok telnek... 1951 márciusában járhatunk, amikor az irodába szólítanak: készüljek fel indulásra, másnap reggel álljak készenlétben.

Búcsút vettem Bubán Jánostól és megkértem, ina hazajut értesítse családomat arról, hogy életben vagyok és jól megy sorom.

Másnap reggel összeállt az etáp, és érdekes felfedezésre jutottunk: a 8-10 fős csoportban egy köztörvényes elítélt sem volt. Valahányan politikai okból kerültünk a GULAG ölelő karjai közé, és a hírhedett 58. §-sal büszkélkedhettünk.

Nétán véletlen is lehet, nem sokat töprengtem rajta. Inkább az érdekelt volna, hogy még északabbra kerülök-e, vagy sem. A sarkkörtől már így sem voltam túlságosan távol - persze az ottani mércével mérve - így nem sok kedvet éreztem ahhoz, hogy még távolabb kerüljek. Ám csakhamar beláttam, hogy ez a latolgatás is teljesen hiábavaló: sorsom alakulására vajmi kevés befolyásom van. Érdekesség kedvéért: a Palom nagyjából Helsinkii magasságában volt.

Ismét csak gyalogmenetben indultunk visszafelé, a már ismerős akiokban találva éjszakai menedéket. Az elosztóláger után Szolikaszk következett. Ott is várokotunk egy-két hetet, a körülmények éppolyan nyomorúságosak voltak, mint két évvel ezelőtt.

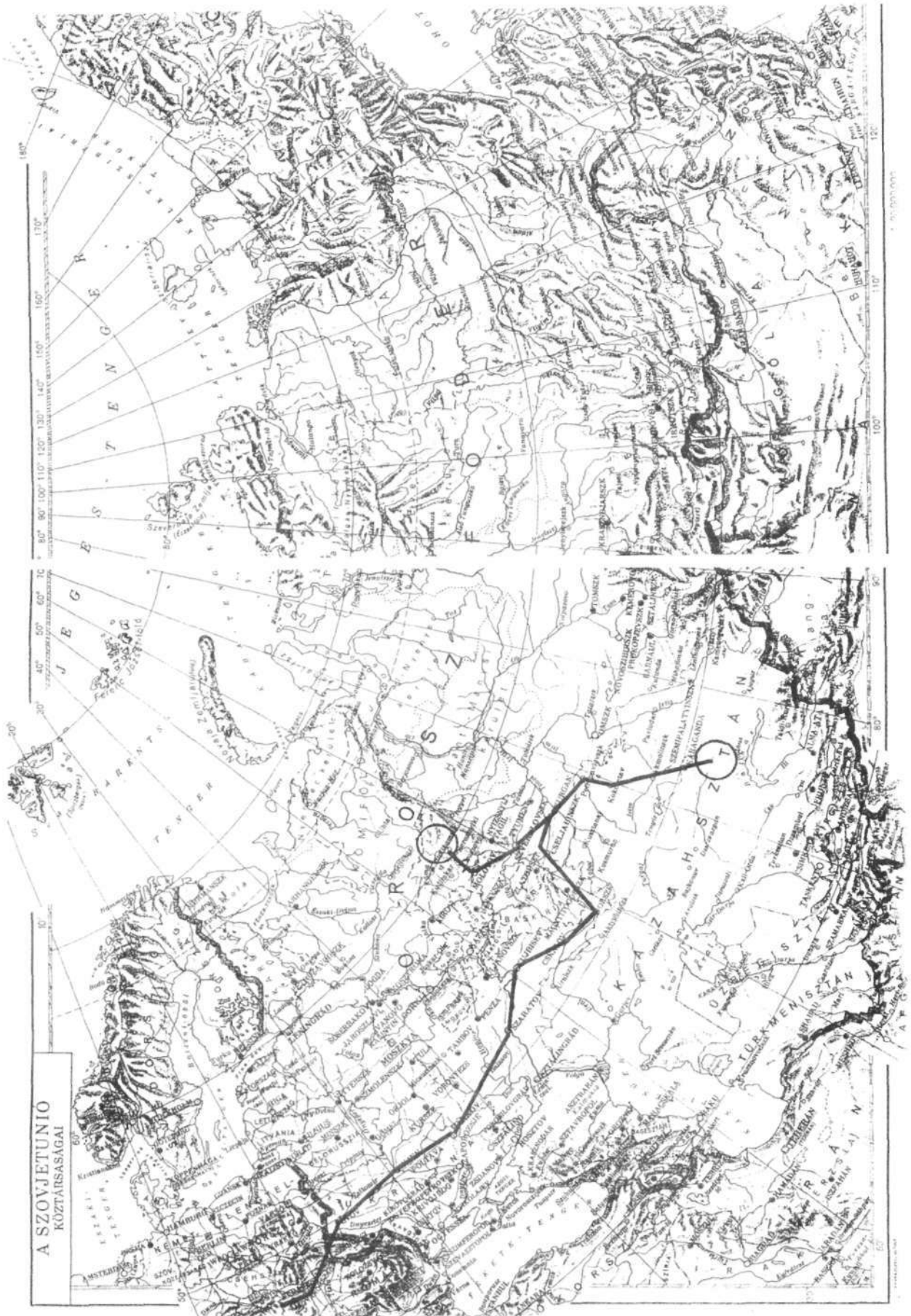
Egy reggelen kitereltek a pályaudvarra - ekkor már százan is lehettünk - és beszálltunk a számunkra kijelölt vagonokba. Nagy vagonok voltak, szokás szerint négy ketreccel, középtűt az őrség, meg egy dobkályha. Ez utóbbinak melegéből vajmi csekélyke jutott számunkra.

Itt már valóban elgondolkodtató volt: hogyan lehet, hogy mind „58-asok” voltunk? Ez meg is látszott a „társaság”-on, - ha ez a toprongyos, látszólag szedett-vedett banda egyáltalán nevezhető volt társaságnak... és mégis: két-három nap után, amikor a kezdeti általános bizalmatlanság már felengedőben volt, kiderült mindenki számára, hogy mi - minden látszat ellenére - társaság vagyunk, és nem bűnözők; legalább is egymás szemében nem voltunk azok.

Szerencsénkre tavaszodott, s bár az éjszakai órákban meglehetősen hideg volt, nappalra megenyhült a hőmérséklet. A vagonon belül a hangulatra a várakozás volt jellemző; egy kicsit - még, ha tagadja is - mindenki reménykedik abban, hogy most már végre egy jobb lágerbe kerül. Mondjuk, valami melegebb vidéken egy mezőgazdasági lágerbe, ahol hozzájuthat némi többlet élelemhez. Az illetén remények aztán rendre szétfoszlottak ... kiderült, hogy ott, ahol az ember eled-dig volt, az volt a jobbik.

Az utazás talán egy hétig tartott. Egy este megálltunk, a vonatunkról hallhatóan lekapcsolták az utolsó kocsiakat, amelyekben utaztunk - nyilván mellékvágányon maradtunk most már reggelig. Óreink kiszálltak, az ajtót kívülről lezárták, és csak a réseken beszűrődő fény - a két vagon kívülről ráirányított lámpák fényébe állították - no meg a fel-alá sétáló ór lépteinek ütemes kopogása árulta el, hogy nem vagyunk azért magunkra hagyatva. Az állandó őrizetet azonban annyira megszoktuk már, hogy ez senkit nem zavart... Csakhamar álom jött a szememre. Utolsó gondolatom az volt, hogy másnap reggel úgyis kiderül, hogy hol vagyunk... aztán majd meglátjuk, mit hoz a jövő...

Amint elszenderedtem, máris éktelen dörrenésekkel hozták tudomásunkra - nyilván az ór puskájának tusával megdöngtetve a vagon oldalát - ébresztő kutyák! „Sztavajtye szúki!” - ez



szokott az egyezményes felhívás lenni reggelente, a lágerben is így ébresztik az embert (embert?), már észre sem vesszük.

Elgémberedett tagjainkkal, az éles napfénytől hunyorogva lekászálódunk a sínek közé.

Sorakozó ötösével, névsorolvasás, formulárok átadása stb. stb, ahogyan ez már lenni szokott. Eltartott vagy egy óráig-

Végre elindultunk. „Pirjot, sagom mars!” itt már kutyák is vannak, de kit zavar ez? Az állomás épületében felirat hirdeti a város nevét: Csurbáj Nuri. Visszatértem tehát a Szelek Országába, ahonnan jó két éve elindultam: Kazahsztanba.

Hát nem mondhatom, hogy repestem az örömtől.

De nem is kérdezte senki.

VII.

Politikai elítéltek között. Házakat épít a 28-as brigád. Bota Árpád tiszteletes úr. Ismét mosómedve leszek. Gondolatok a lágeréletéről.

Amikor - 1951 áprilisában - Csurbáj Nuri vasútállomásán felsorakoztunk, majd hátratett kezekkel nekiindultunk a várostól jókora távolságra fekvő lágerhez vezető útnak, még csak nem is sejtettem, hogy ez lesz számomra az utolsó, az ötödik kényszermunkatábor... jó nyolcéves GULAG-béli pályafutásom során. Honnan is tudhattam volna, hogy innen az „etáp” engem már Nyugat felé viszen?? Nem tudhatta ezt akkor senki, még a Generalisszimusz sem - akinek egyébként egészen másféle szándékai voltak velünk. Talán nem felesleges elmondanom, hogy én - mint külföldi, politikai elítelt, a kiszabott 10 évem letöltése után a számomra kijelölt körzet határain belül kereshettem volna magamnak munkát, s körzetemben éltem volna le hátralévő éveimet. E körzet engedély nélküli elhagyása egyet jelent újabb elítéltetéssel. Ami engem illet, erre felkészült voltam, a hazatérésnek mégcsak a halvány reménye sem élt lelkemben. Egyetlen törekvés vezetett, az, hogy még hátralévő éveimet túléljem. Ha valaki - mondjuk az Őrangyalom - azt súgta volna akkor a fülemben: Ide figyelj Tomas Sztepánovics! Te kb. 750 nap múlva ebből a lágerből elindulsz és mintegy 930 nap múltán leszállsz a Keleti-ben, hogy ünnepelni fogod a 0:3-as wimbledoni győzelmet... azt mondtam volna Néki: Napszúrást kaptál derék Őrangyal - és igen aggódok miattad.

Megyünk tehát szépen, ötösével és hátratett kezekkel, az örök noszogatását „Pattyinisz!! Szukkin szín!” - zárkózz fel, kutyák kölyke! - teljességgel figyelmen kívül hagyva... ez a dolguk, hadd ordítozzanak. Megyünk tehát a láger felé, melynek őrtornyait már messziről felismeri a közülünk való.

Jókora tábor, meg kell hagyni, ekkorát még nem is látam. Valóságos város a maga számtalan barakkjával, a végtelenbenyúló, őrtornyaival ékes kerítésével.

Megállunk a kapu előtt, nagy felirat hirdeti, hogy itt a munka „becsület, hősiesség és dicsőség dolga!” Ezt már tudjuk régóta, bár szerintünk inkább az „Éhség, megalázottság és a testi-lelki elnyomorodás” szavak illenének e lelkesítő felhívás keretébe.

Alltunk a kapu előtt, ma|d vezényszó hangzik föl: „Szagyisz!!” és leülünk a fagyos földre.

Körülöttünk, ameddig a szem ellát, sehol egy fa, de még bokrot se látni. Végtelen síkság mindenütt, a horizontot csak a távoli város sűrű körvonalai bontja meg.

Hideg van, az erős szél behatol szakadozott vattáskabátom résein. Fázom. Az őrseg is igyekszik minél hamarabb átadni a transzport átadásán. Az átvéőknek már nem annyira sürgős, ők mindent alaposan átnéznak, átszámolnak. Szerencsére nem vagyunk túl sokan, mintegy másfél óra alatt átesszük a szokásos szertartáson.

Felállunk ismét ötösével, s a sorok vezényszóra előrelépnek. Ha darabszám szerint megvagyunk, akkor jön a formulár szerinti átvétel: névszerint szólítanak minket, a vezetéknevünkön. Akit szólítanak kilép és keresztnevét, atyai nevét kiáltja. Majd következnek a kontroll, két kérdés, erre kell választ adni: az ítélet törvényi paragrafusai és időtartama. Esetemben: „Ötvennyolcas - tíz év!” kiáltom és előre léphetek ismét. A legutolsó aktus következik, a motozás.

A rutinos őrsemélyzet végigtapogatja rongyos gúnyánkat, leveteti fejünkről a sapkát, vagy bakancsunkat. Ha akarja pőrére is vetkőztethet - eső, szél, havazás: nem számít Sokakkal letolatják a nadrágját, másoknak belenéznek a szájába. Minden vágó, szűrő alkalmatosságot elvesznek, még a varrótűt is. Amit találnak félredobják: jókora halom gyűlik össze a mindenféle kacatból: fémfűrészlapból barkácsolt kés, törött tükörnek darabja, üvegcserep, bádogból való doboz, szemüveg... csupa veszedelmes, gonosz tárgy. Ölni is lehet velük, tehát el kell venni.

Végre bejutunk. Hatalmas térségen álltunk meg, ahol már a tábor belső adminisztrációja tette a dolgát. Megkaptuk beosztásunkat. A 28-as brigád tagja lettem, kezemben kevéske motyómmal megindultam kijelölt szálláshelyem felé.

A barakk csaknem teljesen üres volt, csak a „dnyevalnij” a napos volt ott, aki takarított. Ez aztán megmutatta a helyemet, és már kolompoltak is ebédre. Éppen ideje volt, már jócskán éhes voltam. Hatalmas volt az étkező, egyszerre többszázan is elfértek a hosszú asztalok mellett. Egyébként a lágerrend szerint a brigádok meghatározott sorrendben mehetnek az étkezőbe, ahol helyüket elfoglalják. A brigádvezető és két bizalmi embere tálcákkal a kiadóablakhoz megy, ott átveszi a tányérokba kiadagolt levest, valamint naponta egyszer a kását és a kenyeret, amit aztán a brigádvezető személyesen oszt szét embereinek. Amilyen sorrendben ülnek, olyan sorrendben kerül az étel a tálcáról eléjük. A kenyér ugyanígy: sorban, kinek milyen jut, kifogás nem emelhető.

Már itt meg kell mondanom, hogy ez volt az első lágerem, ahol ezt a szabályt be is tartották. Persze itt is loptak, itt is voltak kivételek és kivételezettek. Ám ezt a részrehajlást nehéz a szemükre vetni, hiszen a világon mindenütt így mennek a dolgok. Mindég voltak és lesznek is ügyesek és náluk is vannak még ügyesebbek. A hármas jelszóból: Egyenlőség - Testvériség - Szabadság talán az első az, amelyiknek megvalósulására legkevésbé számíhattunk.

Mi, akik csak aznap érkeztünk, együtt ülhattunk az asztalokhoz. Megkaptam a levest, kenyeret és a kását: csodás volt, jó egy hét telt el azóta, hogy meleg ételt nyelhettem volna. A szakács jól megmérte a levesünket, mely ha nem is volt valami sűrű - illet csak álomban kaptunk - de a káposztán kívül, még néhány krumpli darabka is úszott benne,

Amíg a brigádom meg nem jött, körbejártam a zónát, jövőendő otthonomat. Látszólag semmiben nem különbözött az előzőektől. Már nem tudom hány barakkból állhatott, de óriási volt. Mértani rendben sorakoztak egymás mellé és mögé az épületek, ezek számozottak voltak. Egy-egy barakkban négy brigádnak volt helye, egyenként 25-30 emberrel. Az egymást derékszögben keresztező utak fókuszában, a láger közepe táján szabadon hagyott térség szolgált a létszámmellenőrzés rituális szertartásának elvégzésére. Innen széles, és egyenes út vezetett a kapuhoz, ahol a kettős sorompón át vonultak munkára a rabok ezrei nap mint nap.

Növényi életnek itt sem volt nyoma, még egy árva fűszálát sem láttam sehol.

Mire beesteledett és megérkeztek jövőendő brigádtársaim, világossá vált előttem, hogy itt kizárólag politikai okból elítélteket tart fogságban a rezsim. De nem volt világos, hogy mi oka lehet ennek... Szolzsenyicin szerint Bérija ötlete volt a po-

litikaiakat elválasztani a köztörvényesektől; éspedig azért, hogy ez utóbbiakat a szovjet rendszer ellenségei ideológiájukkal meg ne fertőzhessék. Magyarán: a még javíthatókat megóvják a javíthatatlanoktól. Ez utóbbiaknak elhalása, a közönséges bűnözőknek pedig a megjavítása, munkára való nevelése volt kívánatos.

Bárhogyan is volt, Bérija elkövette életének talán egyetlen jó cselekedetét. Majd hat évet töltöttem a köztörvényes bűnözők között eleddig, így hát valóságos felüdülést jelentett nekem ez a változás.

Külön öröm volt számomra az is, hogy e láger lakói között sok igen művelt, érdekes ember akadt. Néhányukkal barátságba kerültem, tanultam tőlük. Természetesen, az elítéltek túlnyomó része egyszerű ember volt, akiket a szomszédjuk jelentett fel, mert a lakásukra pályázott, vagy egyszerűen a Szervek előtt jó pontot kívánt szerezni. Igen sok volt közöttük a balti államokból való. Azután az ukrán nemzetiségű, no meg azok, akik a németek fogságába estek.

Az elmondottak okán érthető, hogy ebben a lágerben ismeretlen volt a lopás: emlékeztem, hogy amidőn érkezésemkor a napos bevezetett a barakkba és helyemet megmutatta, milyen szokatlan volt számomra, az itt-ott őrizetlenül hagyott személyes holmi, sőt egy-egy darab kenyér látványa...

Jól emlékezem arra, hogy amikor 1952 évtől bevezették az anyagi érdekelttség rendszerét - havi 20-30 rubel javadalmazást kaphatott teljesítménye arányában, aki *erre* rászolgált, s ebből egy kevés kenyeret, mahorkát, cukrot vásárolhatott a lágerbéli kintinban - egy napon az étkező ajtaján napokig függött egy ötrubeles bankjegy, hogy aki elveszítette - elviheti.

Ami számomra visszataszító volt, és jellemző: a gyakori politikai gyilkosság. Volt *erre* példa bőven: örmények és azeriek, oroszok és ukránok között. Avagy kiderült valakiről, hogy besúgó: „sztukács”-nak, szopogató-nak nevezték azokat, akik a láger politikai tisztjét szolgálták, ennek sorsa beteljesedett, menthetetlenül megölték.

A brigádvezetőnk az ukránok közül jelölte ki az adminisztrációt. A parancsnokság ebbe nem igen avatkozott bele, számukra a munka, a tervteljesítés volt a fontos. Nevére már nem emlékezem. Meglehetősen szép számmal voltak közöttünk ukránok, akik a háború alatt a németek ellenőrzése alatt és azok irányításával a bolsevikok ellen küzdöttek az önálló Ukrajna megteremtéséért. (Félszáz év fog még eltelni, míg ez sikerül nekik.) Vezérüket Bendera néven ismerjük. Még 1947-48 évben is talpon voltak az ukrán erdők mélyén partizánjaik, míg nem a felkelés lassan elvérzett és a túlélők az NKVD kezéré kerültek.

Így aztán egy ukrán nemzetiségű, egykori partizán brigádjába kerültem, és sem jobb, sem rosszabb dolgom nem volt közöttük, mint bárkinek a brigádban.

Brigádunk, a 28-as építőbrigád volt. Egész nyáron, ősszel egy félig-meddig már lakott, új lakótelep bővítésén dolgoztunk: bővült a város. A felszín alatt szenet találtak, finom fekete szenet, s az ide telepítendő majdani bányászok számára készültek sorban a lakóházak.

Méltó a megemlékezésre az a módszer, ahogyan ez az építkezés lezajlott, ezért most röviden elmondom:

Finnország háborús jóvátételeként komplett faházak - családi házak - százaik érkeztek vasúti kocsikban Csurbáj Nuri vasútállomásra. A vagonokat a finnek indították útnak, a házak elemei számozott csomagolásban, jegyzéken felsorolva, az összeállításhoz rajzokkal ellátva, leltár szerinti példás rendben tették meg több ezer kilométeres útjukat a célállomásig.

Ott aztán elérte őket is a sorsuk: részévé váltak a nagy Szocialista Munkaversenynek, amely alatt a tökéletes káoszt, a hozzá nem értést, a lelkiismeretlen munkát, a gátlástalan hárcsot kell érteni.

A vagonokat fegyencek rakták ki az ott sorbanálló - részben lapos rakfelületű, részben billenthető rakfelületű - tehergépkocsikra. A gépkocsivezetők teljesítménybérben dolgoztak, tehát érdekelték abban, hogy minél több fordulót tegyenek meg műszakonként. Ezért a rakodó brigád néhány csomag mahorka ellenében hajlandó volt megmutatni, hogy maga is képes igazi sztahanovista módjára dolgozni. Egyszerűen feldobálták a gondosan csomagolt elemeket a kocsikra, a munkaterületen pedig egy másik, ugyancsak „beetett” brigád lehányta őket az anyaföldre.

Ezzel a módszerrel néhány hét alatt több száz lakóház elemeit kiszállították a helyszínre, de abban nem volt köszönet. Amikor a végeláthatatlan halmazból szét kellett válogatni a számozott és egymáshoz pontosan illeszkedő elemeket, a csőd teljes volt. A kétszintes, összkomfortos családi házak üvegezett, mázolt, fényezett állapotban, gondos csomagolásban érkeztek, és pontos, szakszerű munkával kellett volna őket felépíteni. Ahogyan aztán itt összetakoltuk őket, az minden volt, csak nem szakszerű munka: kitört ablakokkal, repedezett lépcsőkkel, hiányos konyha és fürdőszoba szerelvényekkel (mert jórészt ellopták a fényes csaptelepeket, mosdó és WC kagylókat) ezek a jobb sorsra érdemes házak siralmas látványt nyújtottak.

Am a lakótelep minden bizonyos határidő előtt elkészült, és nagy csinnadrattával adták át a szocialista építés újabb adalaként. Azok, akik beköltözhetek egy-egy ilyen házba, hát boldogok voltak, s előbb-utóbb lakhatóvá tették vadonatúj otthonukat.

Beköszöntött a tél, ami itt igen kegyetlen az állandó, erős szél miatt. A láger vezetősége, de a városé is nyugtalan volt az építési tervben előállt lemaradás miatt: néhány emeletes lakóház nem készült el, és ebből még komoly baja származhatott valakiknek. Így aztán nem hagytuk abba a külső munkákat: mínusz húsz-harminc fokos hidegben folyt az alapozás, falazás. A habarcsot hiába melegítettük, az nem kötötte meg a bedolgozott terméskövet, téglát. Ezt csak a vak nem látta. A civil építésvezető fejvesztve rohagált fűzőházhoz; a parancs az volt, hogy nincs megállás.

Kegyetlenül hideg volt. Az alapozáshoz csákányoztuk a kőkemény talajt, a csákány éle szikrázott és kicsorbult, miközben csak kis morzsákat vajt ki egy-egy csapásra. Naponta egy-két arasznyit haladtunk lefelé a munkagödörben, erőnk fogytán volt. Ha megálltunk egyet szusszanni, akkor meg pillanatok alatt átjárta tagjainkat a dermesztő hideg. Minusz 40 fok volt a határ, eddig bírni kellett, mert így volt megírva. Itt már nem szólok arról, hogy milyen volt az élelmezésünk és ehhez képest milyenek voltak a munkakörülmények. Mindennapos volt súlyos fagyási sérülésekkel, elfagyott végtagokkal a lágerbe a munka végeztével bevonulni. Amikor a szerencsétleneknek a barakk melegébe visszatértek, a gyors hőmérsékletkülönbség miatt erős fájdalmakat szenvedtek, melyeket aztán rendszerint még súlyosabb orvosi beavatkozás követett. Tanúja voltam egy alkalommal annak, hogy egy társam, amikor elfehéredett fülét megdörzsölte, az tőből letörött. Szegény ott állt kezében a letörött fülével és csodálkozva nézte, nem akarta elhinni - hiszen semmi fájdalmat nem érzett. Akkor!

Ugyanezen a napon történt, hogy időnek előtte lefűjták a munkát: alább süllyedt a hőmérséklet a „megengedettnél”. Én éppen a munkagödörből kidobált kőkemény göröngyöket talicskáltam a földre fektetett pallókon, amikor meghallottam a „zvanok”-ot, vagyis azt, hogy verik a síndarabot, igyekezni kell a gyülekezőhelyre.

Ilyenkor meg futni kell, a késés főbenjáró bűn a többiekkel szemben. Leállítottam a talicskát, de - legnagyobb meglepetésemre - nem tudtam elengedni. A talicska nyele sima vascső volt, ezért begörbített tenyeremet lehúztam róla, s futottam a gyülekezőhelyre. Ideérvén, két kezemet a

vottáskabátom alá dugtam s ott melengettem, amíg csak uj-jaimat ismét mozdítani tudtam.

A szél közben mind jobban erősödött, s mire beértünk a zónába viharossá vált. Hordta a havat a szemünk kö-zé, két lépésnyit sem lehetett látni. Nem az első hóvihart értem meg ezen a tájon, de ez túltett minden előzőn... napokig tar-tott. Ezen a tájon ezt „Burán”-nak nevezik, s jaj annak, akit a szabad sztyeppen ér. Ilyenkor az őrtornyokról leparancsolják az őrköt, barakkjainkat lelakatolják. Napjában kétszer nyitják ki, ekkor mehettünk kifeszített kötelet markolva a konyháig és vissza. A hó olyan magasra feltorlódott a négyszeres szöges-drót kerítésnél, hogy az oszlopoknak csak a felső vége állott ki. Ez a tél alaposan kitett magáért 1951-52 fordulóján.

Lágerünkben töltötte rabságának idejét Bota Árpád re-formátus lelkész, atyai jó barátom, akire ma is szeretet-tel emlékezem. Azon derék egyháziak közé tartozott, akik a rájuk bízott nyáját a rájuk nehezede nyomás ellenére sem hagyták el, de hetüknek szilárd oszlopai maradtak a reájuk szakadó nehéz időkben. A kárpátaljai Bátyu - mai nevén Uzlovoje - községben élt, amíg az NKVD el nem hurcolta. Azt hiszem, szovjetellenes agitációval vádolták, ami igaz is lehe-tett: hiszen, hogy is várható el egy lelkésztől, hogy a szószerk-ről a bolsevik-ateista rendszert éltesse. Bár elmúlt hatvan éves, soha nem panaszkodott, sorsát Isten rendelkezésének fogta fel, s rendíthetetlenül bízott jobbrafordulásában. Isten kegyelme igazolta is az Ő erős hitét: hazakerült falujába, s élte végét szerettei körében érthette meg.

Most is magam előtt látom mosolygó arcát, derűsen csil-logó két szemét. A lágerben egyedül Ő viselhetett bajuszt, senki más. Olykor kapott hazulról csomagot, sokszor megkíná-ult engem is. Hivatalosan az volt a dolga, hogy segített a ba-rakk takarításában, ezt azonban mások elvégezték helyette, egy kis dohány ellenében.

Sokat mesélt fiatal koráról, családjáról. Szeretett vadászni, mestere volt a vadhús eltevésének, a vadból való étkek elké-sztésének.

Amikor Kárpátaljára bevonultak a magyar csapatok, az addig rejtegetett magyar zászlót kitűzte templomának tornyá-ra... ez is egy vádpont volt ellene. Derék magyar ember volt, nyugodjék békében.

Közben elmúlt a kegyetlen tél, kitavaszkodott, ami itt a májást jelenti, no meg az olvadást, a hőmérséklet elég gyors emelkedését. Otthon ilyenkor már kizöldült a táj, virá-gok nyílnak. Itt ennek nyomát sem látni, legfeljebb a vízfolyások mentén lehet némi vegetáció, vagy a mesterségesen öntözött területeken. A szikes talajon itt-ott láthatni valami tús-kés bozótfélt, satnya, csomós fűvet. Széles repedések pász-tázzák az óriási Kazah Fennsíkot, sárgás, sós kristályos szerke-zetű hártáival a felszínén. A hőmérséklet napi ingadozása el-éri a 40-50 fokot, s az állandó, erős szél bozótgömböket gör-get maga előtt. Így fest a tavasz Karaganda környékén.

Már nem emlékezem, mikor kezdődött kapcsolatom a lágerbéli mosodával, de tény, hogy a tavasz kezdetén már rendszeresen eljártam a napi munka végeztével hozzájuk, és takarodóig egy brigádra való inget, vagy gatyát kimostam. Ezért kaptam tőlük egy adag kenyeret, levest, kását és némi színivalt. Bizony ez eléggé megerőltető volt, de fiatal vol-tam, és megtanultam a munkahelyen - ha csak lehetett - ta-karékosan bánni erőmmel. Így aztán naponta egyszer jóllak-tam és ami ennél is fontosabb: szorgalmam és megbízhatósá-gom meghozta gyümölcsét... Tamirhadzsavv Hadzsí Murat, a mosoda főnöke, a legközelebbi üresedéskor magához vett, áthelyeztek a Fürdő-mosoda állományába.

Mondhatni új élet kezdődött számomra: másik barakkba költöztem, ahol a lágerbéli „előkelőség” lakott. Tisztán járhat-tam, naponta fürödhettem, a borbély megborotvált amikor csak akartam... és többé nem voltam éhes. Azt, hogy ez mit

jelentett nekem, le sem tudom írni. Csak az tudja, aki maga is átélte.

Az történt velem, mint már egyszer a Temir-Taui lágerben. Ott az öreg kínai, itt meg egy üzbec segített lágeréletemet el-viselhetővé tenni: igaz, most én magam is egyengettem a sors útját.

Munkatársam volt írásom II. fejeztében említett Lébús Jugis (litván), egy orosz fiú, Vaszilij, egy ukrán fiatalember, Fedor Gregorovics Szavcsenkó - mint katonának, néki is megadatott felszabadítani Magyarországot. Azután egy volt kijevi egyete-mista, Bandera lelkes híve, meg egy idősebb ukrán paraszt, a nevét elfelejtettem. Mi heten mostuk kb. 4 ezer ember ingeit és gatyáit, hát volt munka bőven. Igaz segítség is akadt, aki vállalta - hozzám hasonlóan - a munkavégzés utáni pótmun-kát... *egy tányér levesért, egy darab kenyérért.*

Így aztán ki lehetett bírni. Napjaim gond nélkül teltek, ezt nyugodtan mondhatom. Mindenkit ismertem a lágerben, aki számított. Keményen dolgoztam, és mindenem megvolt amit csak kívánni lehetett: enivaló, mahorka, tiszta környezet, jó barátok, egészség. Már régóta észre sem vettem a lágeret öve-ző drótkerítést, őrtornyokat, a felgereblyézett nyomsvárat, a fi-gyelmeztető táblákat: „Zapretnaja zóna!” ... Ki törődött mind-ezzel... És ahogyan most visszagondolok: ez a bezártság, a tu-datom mélyén átalakult valamiféle biztonságérzetté: nem én voltam elzárva a világtól, hanem a világ - maga kiszámítha-tatlanságával és bizonytalanságával - volt tőlem elzárva. A külvilág, a szovjet valóság - amit jól ismertem rabtársaim el-beszéléséből - minden polgára számára az állandó fonyete-ttséget is jelentette: senki nem hajthatta fejét este nyugodtan párnájára... nem tudhatta, mikor kopogtatnak ajtaján. Ez nem tetszetős szólam, ez a szószerinti igazság. Az ötvenes évek bel-ső terrorja minden képzeletet felülmúlt a Birodalomban.

Hát nem sokkal jobb volt itt nekem? - Dehogynem.

A mosodába két szól dróton bevezették a szovjet rádió hangját. Dolgoztunk - persze nem hivatalosan - az ör-személyzet számára is, így honorálták. Olykor lelkesítő han-gon méltatták a Magyar Népköztársaságnak a munka front-ján aratott győzelmeit, a nép szeretett vezérének bölcs irányí-tása alatt. Nem éreztem semmiféle közösséget sem a bölcs irányítóval, sem az általa vezetett lelkes néppel. Itt Csurbáj Nuriban hozzájuthattam újságokhoz: a Pravda és Izvesztija rendszeresen beszámolt az ún. „népi demokráciák” életéről, az ottani eseményekről. Jól tudtam, hogy az állapotok nem sokban különböznek attól, amelyek a balti országokban ural-kodnak. Tudtam jól, hogy politikusaink, no meg a nép „lelkes” rétege kiket takar. Ezek - ha rajtuk múlik - készek bármely pil-lanatban a hazát egy tál lencséért a szovjet Moloch torkába vetni. Bizonyos voltam, hogy Magyarországra a balti népek sorsa vár, az egész csak idő kérdése. Egyedül csak szegény Szüleim sorsáért aggódtam.

Nyelvi nehézségeim már régen nem voltak. Munka végez-tével olvastam. A lágerben volt könyvtár: Csehov, Tolsztoj, Ler-montov műveihez lehetett hozzájutni, és ezeket érdemes is volt olvasni. Havonta egyszer filmvetítés is volt, ezeken szép nőket lehetett látni: úgy hírlett, ételünkbe valami vegyszert kevertek, melyek a nemi vágyat elnyomják. Lehet, hogy így volt. Ám, ha arra gondolok, hogy lágeréletemnek egy-egy átmeneti szak-aszát leszámítva az állandó éhség, kimerültség, lerongyolódott fizikai állapot miatt amúgy sem lett volna kedvem a szebbik nem után érdeklődést mutatni. Húst, tojást, vaját, gyümölcsöt éveken át nem ettem. A skorbut kétszer támadott meg, több-ször kóros vitaminhiány gyötört, visszatérő maláriám volt... nem sorolom. Szép nők utáni vágyakozásra semmi okom nem volt. Azt hiszem a túlnyomó többség is így érzett.

Egyfajta ösztön élt bennem: a túlélésé.

(A befejező rész következik.)